

видів продукції» – для цього показника щільність зв'язку з результируючим показником вища у Харківській області, ніж у регіоні.

Висновки. Окреслені методи і підходи до побудови моделі інноваційного розвитку регіону з урахуванням авторського поєднання впливових та результируючих параметрів дозволили зробити такі висновки: виявлено, що інноваційна діяльність у промисловості має менш гармонійне фінансове забезпечення порівняно з науково-дослідними організаціями, які здійснюють ННТР. Це, до речі, пояснює той факт, що впровадження інновацій у виробництво знаходиться на низькому рівні порівняно з кількістю розроблених нововведень. Для усунення диспропорції між обсягом розроблених та впроваджених інноваційних розробок доцільно застосовувати додаткові інструменти фінансування етапів впровадження інноваційних розробок в діяльності регіону шляхом активного використання венчурного капіталу та інших позабюджетних джерел фінансування інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інвестиційна реформа в Україні / Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/page/%D1%96investitsiina-reforma-v-ukraini>
 2. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава / Комітет з економічних реформ при Президентові України. Версія для обговорення. 2 червня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pension.kiev.ua/doc>.
 3. Лукач Р.Г. Інвестиційна інфраструктура для фінансування інновацій в регіонах [Електронний ресурс]. / Р.Г. Лукач. – Режим доступу: <http://in.ukrproject.gov.ua/files/content>
 4. Макаренко І.П. Макроекономічні умови формування та управління розвитком національних інноваційних систем: [монографія] / Інститут еволюційної економіки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 320 с.
 5. Регіональні центри з інвестицій та розвитку держінвестицій як інструмент активізації діяльності в інвестиційній сфері на регіональному рівні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index.php?lang=ua&get=591&id>
 6. Фінансовий звіт Державного агентства України з інвестицій та інновацій за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.ukrproject.gov.ua/index.php?get>
 7. Головне управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>
 8. Фінансування інновацій в Україні: статус, структура, фінансові установи, інституційні та законодавчі бар'єри, рекомендації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://inno-ukraine.com.ua/media/doc/>
- Стаття надійшла до редакції 26.03.2012.*

УДК 331.101.26

Єрмоленко В.А., к.е.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

ДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКСПЛУАТАЦІЯ»*

В статье в дискуссионной форме обосновывается необходимость рассматривать категорию «эксплуатация» как рабочее понятие в виде одного из необходимых блоков «строительных лесов» развития человечества, значение которых особенно увеличивается во время кардинальных социально-экономических преобразований.

Ключевые слова: *труд, эксплуатация, «левая» ментальность, паразитизм, справедливость, собственность, приоритеты, обмен.*

In the article in the form of discussion the necessity to consider the «exploitation» category as a working concept in the form of one of necessary blocks of mankind development «staging», the importance of which is especially increased in the time of big social-economic changes, is substantiated.

Key words: *labor, exploitation, «left» mentality, parasitism, justice, property, priority, exchange.*

Вступ. Розвиток всього людства, як і кожної окремої людини, відбувається в умовах жорстких обмежень по всіх параметрах і аспектах, в т. ч. часу і простору. Природною є також ритмічна та циклічна форма цього розвитку з ієрархічною будовою та постійною її зміною завдяки вертикальній мобільності

* Редколегія не поділяє дискусійних положень статті.

людей всередині країни та нерівномірному розвитку країн і народів на світовому рівні. Проблеми соціальної справедливості, принаймні, створення рівних можливостей для кожної людини, пріоритетності, експлуатації не стільки просто задля свого виживання, скільки задля розвитку, ніколи нікого не залишали байдужим і завжди знаходяться під пильною увагою людей. Водночас, багато складових людського розвитку по багатьох своїх параметрах практично несумісні, як, наприклад, створення рівних можливостей і надання пріоритетності розвитку.

Метою статті є обґрунтування необхідності уточнення статусу категорії «експлуатація» за допомогою розширення кола аналізу людської діяльності шляхом включення не тільки фізичного чи фізіологічного потенціалу людини, а й інтелектуального, духовного і взагалі інтегрального.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням проблем експлуатації і споріднених з нею проблем, наприклад, причини бідності одних людей і багатства інших, а також постійно зростаючого розриву між бідними і багатими людьми всередині країни і між багатими і бідними країнами та народами на міжнародному рівні, прямо чи опосередковано, займалися практично всі дослідники. Започаткування процесу аналізу нерівності між людьми взагалі і суто економічної криється у глибокій давнині. У II тисячолітті актуалізували цю тематику утопісти. Особливого значення ця тематика набула у творах К. Маркса і Ф. Енгельса та прибічників I і II Інтернаціоналу Л. Троцького, В. Леніна і переважної більшості дослідників у колишньому СРСР взагалі і, наприклад, С. Струмліна, Е. Варги, А. Румянцева, В. Кудрова, В. Марцинкевича, С. Мочерного зокрема. Вкрай болючими ці проблеми були для духовної еліти суспільства взагалі і особливо для українських дослідників – Т. Шевченка, І. Франка, М. Лисенка, В. Сосюри, О. Гончара та багатьох інших.

Особливо ця тематика досліджень характерна для прихильників «лівого» спрямування, які часто не надають належної уваги тому факту, що виробництво все-таки зростає, а разом з ним, майже відповідно, зростає життєвий рівень експлуатованих, і практично повністю ігнорують джерела живлення процесу вертикальної мобільності людей всередині країни. Свого соціального пікового значення експлуатація набуває при проходженні тією чи іншою країною своїх біфуркаційних точок зі своєю повною невизначеністю та незрозумілою детермінованістю, оскільки факти показують, що реальний економічний стан багатьох країн був більш-менш терпимим, але чомусь населення сприймає його як вкрай нестерпний, і при досягненні незадоволеними певної критичної маси відбуваються соціальні потрясіння, які отримали назву революційних.

Разом з тим, з подальшим поглибленням і розширенням суспільного поділу праці шляхом включення в реальний процес виробництва все нових властивостей людини і багатств природи та їх економізацією, з одного боку, і соціалізацію економіки, – з другого, відбувається розвиток людства. Досягається цей розвиток, у більшості випадків, завдяки духовним здібностям людини і, в першу чергу, розвитку науки. Для дослідження нового явища чи процесу необхідні нові категорії, а також зміна понять та змісту інших. І це природно. Водночас, суспільні науки деформуються їхньою політизацією. Наприклад, в сучасних умовах більшість дослідників, принаймні, в Україні практично не вживають таке поняття, як капіталістичне виробництво, а вживають нейтральне – ринкове господарювання, хоча ще з класичної політичної економії відомо, що ринкове господарювання буває із залученням найманої робочої сили і без її залучення. Відповідно, просте ринкове виробництво і капіталістичне – це різні поняття. Ця деформація зроблена вже з «правого» політичного боку.

Вклад основного матеріалу. В політекономічній енциклопедії, яка була видана в колишньому СРСР, А. Хандруєв пише: «Сам термін – експлуатація – пішов від французького – використання, отримання вигоди; привласнення результатів чужої праці власниками засобів виробництва у класових антагоністичних суспільно-економічних формаціях...» [1, с. 586]. Далі автор говорить, що категорія «експлуатація» вживається тоді, коли у виробництві використовуються технічні засоби, а також при залученні природних ресурсів. В даному випадку прямо або в контексті відбувається ототожнення людського ресурсу, природного і технічного. Оскільки кожен з цих ресурсів має різні рівні активності, а одна і та ж категорія «експлуатація» вживається для всіх цих рівнів, то це вказує лише на недосконалий категоріальний апарат економічної науки в цьому аспекті, що і надає можливість різних політизованих спекуляцій.

С. Мочерний в «Економічній енциклопедії», яка була видана в Україні вже в 2000 році, під експлуатацією теж розуміє привласнення чужої праці – безоплатне привласнення власниками засобів виробництва і життєвих засобів продукту (додаткового, а й нерідко частини необхідного), виробленого безпосередніми працівниками, через економічний або позаекономічний примус [2, с. 487]. В даному випадку С. Мочерний не відокремлює капіталістичне виробництво, в якому на ринку робочої сили робітник продає свою робочу силу, а капіталіст її купує, і просте товарне виробництво, коли виробник все робить самостійно – без найманої робочої сили. Він не розглядає реальне капіталістичне виробництво, в якому на ринку, як правило, відбувається взаємовигідний процес обміну. Справа в іншому – хтось

більше виграє, а хтось – менше. При цьому, як правило, вважають, що практично всю вигоду отримує той, хто наймає робочу силу. Якщо б це було так, то історія людства мала б одну і однозначну лінію розвитку, в якій бідні стають біднішими, а багаті багатіють.

Експлуатація з'являється, на думку автора, з появою додаткового продукту [2, с. 487]. Розвинені країни світу, продовжує свою думку С. Мочерний, експлуатують слаборозвинуті через механізм зовнішньої заборгованості, «ножиці цін», «вплив інтелекту» та ін. [2, с. 487].

Таке бачення і розуміння експлуатації домінувало в колишньому СРСР і в основному підтримується дослідниками «лівого» спрямування і в наш час. Виникає питання: «Чи є в реальній дійсності підстави для такого бачення?». Безперечно, що є. Але...

1. Якщо взяти за основу процес взаємодії людини і природи в ресурсному аспекті, то і в цьому вигляді головну роль мають інтелектуальні здібності людини, а не фізичні, оскільки вони дають можливість відчутти, побачити і вже потім, за допомогою фізичних здібностей, пристосувати ті чи інші властивості того чи іншого ресурсу для споживання. Наприклад, промислове використання кам'яного вугілля почалося з початку XVIII ст., а ще в XIX ст. про економічну чи військову цінність уранової руди ніхто не знав. На цьому рівні часто не інтелектуальні здібності мають першість, а інші. Наприклад, спочатку потрібно, щоб людське єство відчуло, що саме ця рослина може її вилікувати...

2. Якщо взяти експлуатацію тварин, то в цьому випадку теж потрібно, щоб людський розум спочатку розкодував поведінку тварин, а потім їх приручив, щоб в подальшому використати в своїх цілях. Як видно, термін «приручив» не точний, оскільки руки використовуються як засіб. Правда, потім з'ясується – все те, що людина робить відносно тварин, незрозумілими шляхами і за допомогою непомітних механізмів повертається на саму людину. Наприклад, коли почали штучно запліднювати тварин, мало хто передбачав, що це явище не омине людину. А нині вже сотні тисяч людей отримали своє життя завдяки штучному заплідненню, що викликало гарячу підтримку одних, неоднозначність других і різкий осуд третіх. Наприклад, деякі релігії в наш час вже навчилися клонувати тварин... У сучасному світі розростається рух на захист тварин. Можливо, це є одним із шляхів реанімації природної людяності у людини.

3. Щоб визначити, хто кого і в якій формі експлуатує, треба спочатку визначитись, яка праця є продуктивною, а яка – ні. Якщо взяти фізіократів, то все виглядає просто: тільки в сільськогосподарському виробництві праця є продуктивною, оскільки, наприклад, посіяв 10 цнт. зерна, а зібрав 30 цнт. Решта видів праці, закінчуючи випіканням хліба, змінюють форму багатства, але не збільшують його і тому вони не є продуктивними. Звідси й прислів'я: «Один – з сошкою, а семеро – з ложкою». Негативний контекст стосовно всіх видів діяльності, крім сільськогосподарського виробництва, є однозначним.

З одного боку, нібито страшно уявити, які трагічні наслідки були б для всього людства, якщо б воно прискіпливо дотримувалося цих наукових принципів фізіократів, оскільки розвиток його значно уповільнився б або навіть призупинився... В наш час один сільськогосподарський виробник в розвинених країнах годує вже не семеро, а більше 100 людей, тому що промисловість забезпечує це виробництво технікою, вчені-агрономи та селекціонери виконують свою роботу, школи та ВНЗ готують кадри, духовне виробництво створює свої засади розвитку людини тощо. Завдяки всім цим виробникам сучасне виробництво має шість своїх технологічних рівнів. З другого боку, дослідження фізіократів не зійшли нанівець.

Подальший розвиток цього напрямку наукових досліджень в сучасній науковій думці почав застосовувати наш видатний український вчений С. Подолинський. Він вважав, що лише завдяки потоку сонячної енергії, а також акумульованій енергії, отриманій від переробки у вигляді дерев, вугілля, торфу тощо, людина може жити і розвиватись. Звідси, на його думку, енергія Сонця є фактором, який ставить межі кількісному та якісному розвитку людства.

Розвиток будь-якої науки ніколи не був лінійним процесом. В радянські часи цю ідею С. Подолинського активізував відомий український письменник-дисидент, один із засновників Гельсінської групи в Україні Микола Руденко, за що його було суворо покарано тоталітарною радянською системою. Оптимістичний аспект розвитку ідей С. Подолинського продовжує група дослідників «фізичної економії» [3], надаючи при цьому Україні особливу, глобальну місію.

Цей напрямок досліджень широко використовували в модернізованому вигляді деякі з представників Римського клубу, які дійшли висновку, що Земля може «прогодувати» (вираз «прогодувати» слід розглядати в широкому аспекті) близько 750 млн. людей. Звідси бачимо і нібито наукові обґрунтування ідеї про «золотий мільярд», «нульовий розвиток» та інші аналогічні сучасні сценарії розвитку людства, які в чомусь нагадують спартанців, які вважали, що вони своїми штучними діями по самоочищенню свого населення гарантують своїй країні лідерство на довгі роки, а в реальній дійсності такі дії прискорили падіння і фактично обумовили зникнення з історичної арени.

Песимістичний прогноз С. Подолинського пов'язаний з тим, що він обмежився однією віссю координат – Сонячною системою. В суто земному аспекті у нього один космічний фактор – Сонце, а не весь Всесвіт. В дійсності, проблема знаходиться значно глибше – як цей Всесвіт започаткувався, роз-

вивається він чи змінюється і чим це все закінчиться? Все це ще не з'ясовано до кінця наукою і тому нікому не відомо. Але з'являються різні гіпотези. Виходячи з невідомого, треба бути вкрай обережним у практичних діях, в тому числі тих чи інших гіпотезах та рекомендаціях.

Коли С. Мочерний обмежує експлуатованих колом безпосередніх працівників, то, відповідно, чисельність їх однозначно зменшується, а звідси, експлуатація і паразитизм зростають. Логіка відірвана від реального життя. Суспільствознавці радянської доби повинні, перефразовуючи вислів А.П. Чехова, вичавлювати з себе раба марксистського гатунку крапля за краплею. Якщо взяти процес безпосередності та опосередкованості, то побачимо, що безпосередність – «бідна», «нерозвинута» стадія взаємозв'язку. Наприклад, взаємозв'язок людини з природою спочатку був в певних координатах (враховуючи, що не «ноги годують вовка», як говорить народне прислів'я, а все ж таки голова, тим більше це стосується людини) безпосереднім – збиральництво, мисливство, рибальство тощо. Людина почала спочатку використовувати, а вже потім стала виробляти засоби виробництва і започаткувала етап кількісних і якісних змін опосередкованостей (засоби виробництва тощо), які, в свою чергу, через кількісні та якісні зміни і утворили штучне середовище або «другу природу». Потім з'явився принципово новий клас штучного середовища – інформаційне середовище. З другого боку, така форма динамічного розвитку є ентропійною або руйнівною. Саме вона зумовила практично всі глобальні проблеми, вихід з яких в принципі поки що ніхто не знає. Але ця проблематика не входить в зміст даної статті.

Класична політична економія розширила коло продуктивної праці шляхом включення всіх тих, хто безпосередньо виробляє матеріально-речові блага в капіталістичній формі. Таким чином, і праця в промисловості стала продуктивною. Але праця поза межами капіталістичного виробництва, наприклад, для власного безпосереднього споживання чи розвитку або поновлення та нарощування духовних, моральних сил та енергії ще не стала продуктивною. Творча діяльність людини, яка відбувалася поза межами капіталістичного виробництва, а вона практично вся велася не заради отримання якогось доходу чи прибутку, також вважалася непродуктивною і, відповідно, існувала нібито за рахунок додаткового продукту матеріально-речового виробництва.

В марксовій теорії продуктивної та непродуктивної праці все було до навпаки. Вважалося, що творча людина, яка творила шляхом продукування чогось небачуваного, нечуваного, незнаного, займалася непродуктивною працею, а праця по виробленню аналогів вважалася продуктивною. Художник малює картину – це непродуктивна праця. Робітник, який робить репродукції з цієї картини, – це продуктивна праця. Такої жорсткої методологічної позиції він дотримувався в колі обґрунтування своїх класових, пролетарських позицій в умовах капіталістичного виробництва. Така класифікація зберігалася в колишньому СРСР.

Коли С. Мочерний пише, що експлуатація з'являється з появою додаткового продукту [2, с. 487], то він зовсім не пояснює, завдяки чому створюється цей додатковий продукт і, найголовніше, в якій формі він створюється. В контексті відповідь однозначна – тільки в матеріально-речовій формі. Відповідно, з розвитком суспільства зростає додатковий продукт і експлуатація. Найвищого ступеня, за впевненістю марксистів, експлуатація досягає при капіталізмі. Згідно із загальними законами розвитку цього суспільства К. Маркс вивів свій загальний закон капіталістичного нагромадження, якому він надав особливий функціональний статус у тому плані, що зростає поляризація суспільства і крах капіталізму стає неминучим.

Марксистки повністю абстрагувалися від духовної, інтелектуально-інформаційної складової багатства і його нарощування. Якщо продуктивність праці безпосереднього землекопа, наприклад, за 100 років виросла в 10 разів, то це зовсім не означає, що цей землекоп став витрачати в 10 разів більше своєї фізичної чи фізіологічної енергії. Просто він замість лопати став працювати на екскаваторі і, таким чином, став експлуатувати духовні здібності людей, які створили цей екскаватор.

З розвитком людства поняття експлуатації розширюється і якісно змінюється. Наприклад, візьmemo за основу положення, згідно з яким кожна людина тотально є власником, господарем і розпорядником самого себе, внаслідок чого може вибирати: жити їй далі чи покінчити життя самогубством. Самогубство вкрай негативно оцінюють люди, релігія тощо. Навіть у спрощеному варіанті самогубство осуджується тому, що людина не є тотальним продуктом самої себе. «Знизу» людина є «продуктом» батьків, оскільки вона з'явилася завдяки батькам, а ті – своїм батькам... і так майже до нескінченності. Навколишнє природне та соціальне середовище робить свій незамінний внесок у процес формування людини. У цьому плані людина, окрім всього іншого, є продуктом минулого часу. «Зверху», в майбутньому часі, людина несе свою відповідальність за дітей, онуків, природне і соціальне середовище і теж до нескінченності. В цьому аспекті в кожному неповторному моменті людського життя стверджується Вічність, яку ніхто сам не створив і, відповідно, ніхто не вправі тотально розпоряджатись нею.

В більш спрощеному варіанті, якщо людина тотально є власником, господарем самої себе, то вона може в своєрідній формі експлуатувати саму себе – продавати свої органи або, наприклад, спалювати себе в наркотичному, горілчаному або іншому кайфі. Якщо людина не вправі повністю володіти та

розпоряджатися собою, то, відповідно, це ще більшою мірою стосується права власності на природні, матеріально-речові, інформаційні та інші об'єкти. Продовжуючи цю тематику: «Чи вправі живі люди забирати і експлуатувати органи тих людей, які вже вмерли, без їхньої попередньої згоди або навіть зі згодою?». Ці питання стосуються і тимчасового користування ними у тій чи іншій формі або виді. Трохи в іншому аспекті можна розглядати і природні дарування людини, наприклад, ті чи інші геніальні здібності, коли ними зловживають або розтринькують. Це стосується не стільки «проїдання основних фондів», коли амортизаційні кошти проїдаються, а не йдуть на їх оновлення або розширене відтворення, скільки природного потенціалу у всьому його багатстві, інтелектуально-інформаційного, духовного, а також інших інтегральних потенціалів людини і суспільства.

Виникає питання: «Чи є в реальній дійсності підстави для «звуженого» трактування продуктивної праці і, відповідно, «розширеного» поняття експлуатації?» А також: «Які позитивні аспекти може нести в собі «ліві» бачення експлуатації?». Й. Гегель примітив, що соціально-економічний розвиток відбувається через свої крайні форми, оскільки міри, правильності ніхто не знає. Міра, за його баченням, проявляється тільки після її перетину. Відповідно, історія нікого не вчить, про що з сумом констатував Й. Гегель. Такий політичний механізм запроваджений, наприклад, в США, де на державному олімпі дві політичні партії – демократична і республіканська, одна з яких дотримується більш «лівого» спрямування, а друга – «правого». А народ країни шляхом голосування вирішує, що на даний момент підходить краще. Це в класичному варіанті. У реальній дійсності в цей складний механізм із самого початку втрутився чужорідний для нього чинник – фінансовий, який з епізодичного та допоміжного став домінуючим, а партії у популістсько-кон'юнктурних цілях стали запозичати гасла одна в одній, таким чином, втрачають свою конкретність.

Соціально-економічний розвиток людства супроводжується постійно наростаючим збільшенням розриву між бідними і багатими всередині країни. І це є, з одного боку, частково, а не абсолютно, природним, в чому і полягає часткова або відносна правота «правих»: оскільки деякі люди з медичних чи якихось інших причин зупинилися в своєму розвитку, а інші розвиваються, то, відповідно, відстань між ними буде зростати. Така ж ситуація спостерігається між країнами та народами. Наприклад, якщо якийсь етнос чи якесь плем'я, які знаходяться на первіснообщинному рівні розвитку, внаслідок незрозумілих або малозрозумілих причин, практично застигли в своєму розвитку, а інші розвиваються, то, відповідно, розрив між ними також буде збільшуватись.

Водночас, ця правота є і неприродною через свою лінійну спрямованість з відповідним затухаючим розвитком. В реальному житті не припиняється життєдайний процес нерівномірного розвитку країн та народів, всередині країни своїм чином проходить вертикальна мобільність людей. В цьому аспекті і надмірний розрив між бідними та багатими, і існуючі відносини власності, а також інші суспільні відносини своїм консерватизмом та особистою вигодою намагаються всіма силами та засобами зберегти все без змін, чим, в кращому випадку, гальмують подальший розвиток людства. Коли одні люди не мають зовнішніх засобів для ствердження своїх геніальних здібностей і вони змушені витратити свій життєвий час на забезпечення свого фізичного існування, а інші бісяться і не знають, куди діти свої гроші і час, оскільки, внаслідок різних причин фізичне існування – це їхня «стеля», – це явне порушення обміну речовин у суспільстві. І тут на нагоді стають «ліві» напрацювання.

«Ліві» виступають за рівність та справедливість і в цій боротьбі проти правих перекосів (а вони великі, оскільки на їхньому боці влада, гроші, адміністративний ресурс, статус еліти, інерція минулого розвитку) часто зациклюються на рівності, стають рабами ідеї рівності, яка в своїй основі є неприродною, а в практичній реалізації є фальшивою, а, отже, своєкорисливою. Повчальним у цьому плані є засоби. Так, наприклад, Ф. Енгельс у своїй роботі «Принципи комунізму» одним із головних заходів вважав «виховання всіх дітей з того моменту, як вони можуть обходитись без материнського догляду, в державних закладах і державним коштом. Поєднання виховання з фабричною працею» [4, с. 321]. Що можна сказати з цього приводу? Все продумано для того, щоб з дітей створити гвинтики в тоталітарній системі. Оскільки цим намірам противиться або не піддається інститут сім'ї, то його потрібно знищити. Безперечно, що К. Маркс і Ф. Енгельс запозичили ці напрацювання з тоталітарних практик, які мали своїх духовних та теоретичних попередників, і намагалися їх осучаснити. Наприклад, в османській Туреччині з полонених малолітків виховували в цілому надійних яничар, які в жорстокості відносно мирних жителів своєї батьківщини перевершували звичайних іноземних військових.

В роботі «Маніфест комуністичної партії» К. Маркс і Ф. Енгельс вважали одним з основних заходів «скасування права спадкування» [5, с. 430]. Справа з інститутом спадкування складна. Дійсно, право спадкування несе в собі і позитивний, і негативний аспект. Позитивним є те, що забезпечується спадкоємність, використовується кінетична енергія розвитку в подальшому поступі, здійснюється і певна справедливість, закріплюються родинні зв'язки тощо.

Якщо скасувати право спадкування, то багато людей допрацює до 50–65 років і потім скаже, що мені самому на життя буде достатньо ... А так діти, онуки, ... всім потрібна всебічна допомога, в т. ч. й матеріальна. Хоча, зрозуміло, це не головне. Головним є те, що діти є основним аспектом Вічності. На старість деякі люди стають більш економічними. Інколи це переходить необхідні межі ... Все це змушує людину працювати, щось виробляти. Але все одно, після смерті все залишається людям. Навіть відносний негатив у природному розвитку стає позитивом. Не менш важливим є факт того, що спадкування – це багатофакторний феномен. Є природне спадкування, наприклад, видатних музикальних здібностей, геніальних математичних здібностей, феноменальної пам'яті тощо. Все це є багатством, яке не можна забрати, але можна всьому цьому нанести великої шкоди, що не раз траплялось в історії. Хтось всього цього не має, але є дуже працюючою людиною, завдяки чому заробив великі статки.

Виникає питання: «Чому одне може бути спадкоємністю, а інше – ні?». Стосовно реальної діяльності в Україні, виникає питання: «Чому одні сфери людської праці ведуть свою господарську діяльність за ринковими законами, а інші – ні, хоча мають можливість для цього і бажання?». Внаслідок такого «гуманізму», наприклад, в сфері освіти, охорони здоров'я відбувається не тільки «проїдання» або експлуатація інтелектуального потенціалу населення країни, а й морального, духовного тощо. Поновити ці потенціали вкрай складно, як і, наприклад, поновити природну потребу в дітях для, практично, всіх розвинених країн світу, де відбувається депопуляція або абсолютне зменшення чисельності корінного населення. І це відбувається в умовах, коли держава в усіх розвинених країнах намагається надавати всебічну допомогу, в т. ч. виділяє величезні кошти при народженні дітей.

Водночас, соціальна система приватної власності і спадкування гальмує, а інколи взагалі унеможливує природний процес вертикальної мобільності людей всередині країни та нерівномірний розвиток країн і народів на світовому рівні. В цьому аспекті значні переваги були в колишньому СРСР. Особливо під час буремних подій, що генерувало певний ентузіазм, особливо у деяких молодих людей. З другого боку, класовий та партійні підходи зі своїми хибними пріоритетами деформували соціальну структуру суспільства, внаслідок чого еліта суспільства у вигляді партноменклатури вже не спроможна була запропонувати суспільству нові ідеї, перспективи та шляхи розвитку, відповідні вимогам кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст., що значно сприяло розвалу колишнього СРСР, переходу на ринкові форми господарювання, а також поразці в протистоянні з США або в «холодній війні».

Висновок. Таким чином, категорія експлуатації не є якимось фантомом, який є очевидним і наочним, як це здається прихильникам «лівих». Разом з тим, дослідження в цьому сегменті суспільних наук з намаганням впровадити їх результати в життя сприятимуть зменшенню розриву між бідними і багатими, утворенню більш-менш рівних стартових умов для молоді, що значно буде сприяти природному процесу вертикальної мобільності людей всередині країни і нерівномірному розвитку країн та народів на світовому рівні, а також налагодженню правильного «обміну речовин» у суспільстві в аспекті ризиків від «переїдання». «Ліві» пріоритет надають справедливості та рівності, що у своїй крайності призводить до втрати стимулів розвитку, деформації природної ієрархізації людей всередині країни і країн та народів на світовому рівні. «Праві», навпаки, наполягають на відродженні та нарощуванні стимулів до розвитку, на оздоровчому для суспільства дусі конкуренції, змаганні, що приведе до самоочищення і встановлення природної, а отже, і дійсної справедливості у суспільстві. Таким чином, в боротьбі, суперництві та конкуренції «правих» і «лівих» утворюється громадянське суспільство зі своєю мірою. Цей процес відбувається не лінійно, а у формі коливання від однієї крайності до іншої. Намагання якимось штучно «упорядити», «раціоналізувати» ці процеси «лівими» призводили до трагічних наслідків у колишньому СРСР, Китаї, Полпотівській Камбоджі в 70-і роки ХХ ст. тощо. В наш час за це взялися глобалізатори, правда, вже з «правих» позицій у вигляді загальнолюдських цінностей, замість класового інтересу. Правда, ці коливання «вліво» в колишньому СРСР і «вправо» у сучасних глобалізаторів відбуваються в одному і тому ж космополітичному річищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хандруев А. Експлуатація / А. Хандруев // Экономическая энциклопедия. Политическая экономия (в 4 т.); гл. ред. А.М. Румянцев. – М.: Советская энциклопедия, 1980. – Т. 4. Социология. – Я., 1980. – 672 с.
2. Мочерний С. Експлуатація / С. Мочерний // Економічна енциклопедія: у 3 т.; ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
3. Корнійчук Л. Сталий розвиток і глобальна місія України/ Л. Корнійчук, В. Шевчук // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 4–14.
4. Енгельс Ф. Принципи комунізму // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори: у 50 т. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958–1985. – Т. 4. – 1959. – С. 311–321.
5. Маркс К. Маніфест комуністичної партії // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори: у 50 т. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958–1985. – Т. 4. – 1959. – С. 405–441.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2012.